

წარმოდგენილ სტატიაში შევეცადე საქართველოს ბოლოდროინდელი პოლიტიკური ევოლუცია ისტორიულ წარსულთან შემაპირისპირებინა; შევეცადე მეჩვენებინა, რომ, ერთი მხრივ, „წესრიგის“ ნოსტალგია და, მეორე მხრივ, ქართულ კულტურაში ჩაკირული ძალაუფლების სამამულო სისტემის დანაშრევი ის წინააღმდეგობრივი მემკვიდრეობა გამოდგა, რაზეც ზოგიერთი ლიდერის პიროვნული თვისებებით დალდასმული ახალი პოლიტიკური სისტემა დაშენდა.

აგრარული და პოსტინდუსტრიული ეპოქების ურთიერთგანსხვავებული პირობების მიუხედავად, საქართველომ უახლოეს თხუთმეტწლიან მონაკვეთში, ფილოგენეზისის შემოკლებულ ვადებში გამჟღავნებული ემბრიონივით, ხელახლა და შებრუნებული თანამიმდევრობით გადაიმეორა წინა ათასწლეულის სახელმწიფოებრიობის მოდელები და მეცამეტე საუკუნეში სახელმწიფოს უარყოფის გზით დამკვიდრებული ძალმომრეობა და ანარქია ოცდამეერთე საუკუნეში კვლავ აღდგენილი სახელმწიფოებრიობით უარყო.

მეცამეტე საუკუნეში საქართველოს პოლიტიკური ევოლუცია დასკვნით ფაზაში შეწყდა და სახელმწიფო ხომალდი დაიმსხვრა. ოცდამეერთე საუკუნეში დიდი ხომალდის ნარჩენებიდან შეკონსტრუირებული კატარლის გადარჩენილ მგზავრებს შესაძლებლობა გვეძლევა შემდგომი სრულყოფის ნავსაყუდელს მივაღწიოთ.

„წეს-რიგის“ ნოსტალგია

რა შორეულ პარალელადაც არ უნდა გვეჩვენოს, საქართველოს სახელმწიფო მშენებლობაში დღეს შექმნილი ვითარება დავით აღმაშენებლის ბოლომდე ვერგანხორციელებულ პროექტთან პოულობს ისტორიულ ანალოგს...

ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ ისტორიაში იმთავითვე ძალაუფლების ორი სისტემა გადაეხლართა ერთმანეთს: სახელმწიფო და სამამულო. აღმამენებლის სამეფომ ჯერ სამამულო-მიწათმფლობელურ სისტემას ამოსდო ალკაპი, მერე კი ეკლესია და რესპუბლიკური წყობის ქალაქები დაიმორჩილა, რითაც პოლიტიკური ძალაუფლების განხორციელების ექსკლუზიური უფლება მოიპოვა და, პრაქტიკულად, დააკმაყოფილა სახელმწიფოს არსებობის ვებერიუელი, მინიმალისტური პირობა. ერთადერთი, რაც სახელმწიფოს შენების ბოლომდე მიყვანას აკლდა, სამამულო სისტემის რეანიმაციის შესაძლებლობის მოსპობა იყო, რაც წოდებრივი ან აბსოლუტური მონარქიის ფორმით შეიძლებოდა განხორციელებულიყო, მაგრამ ასეთ მორფოლოგიურ სრულყოფილებას ქართულმა სამეფომ მაშინ ვერ მიაღწია. უფრო მეტიც, თამარის გამეფებამდე რამდენიმე ხნით ადრე სახელმწიფომ პოზიციები დათმო.

თამარ მეფის ხანაში ძალაუფლების რამდენიმე სისტემა ეცილებოდა ერთმანეთს პირველობას. თამარმა, როგორც ნიჭიერმა პოლიტიკოსმა და მოქნილმა დიპლომატმა, მისი მეფობის მთელი 29 წლის განმავლობაში ძალაუფლების ამ ურთიერთუგეხელი სისტემების (მონარქიზმის, სამამულო წყობილების, რესპუბლიკანიზმის და თეოკრატიის), უმეტესწილად, მშვიდობიანი და ქვეყნის უსაფრთხოების თვალსაზრისით წარმატებული თანაარსებობა უზრუნველყო, მაგრამ მისი გარდაცვალების მერე, მემამულეებმა ისტორიული რევანში აიღეს და სახელმწიფოს საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგლამენტირების უფლება მკვეთრად შეუზღუდეს. ქვეყანა მამულებად ანუ სათავადოებად დაიშალა.

თავისი სოციალური არსით სეპარატისტი მემამულე-ფეოდალები, უკეთეს შემთხვევაში, სამეფოსთან მხოლოდ კონფედერაციულ კავშირს თუ ინარჩუნებდნენ.

მთელი გვიანი შუა საუკუნეების განმავლობაში ლამის სამეფო სახლის დონემდე მინიმზირებული სახელმწიფო ძველი პოზიციების დასაბრუნებლად ებრძოდა სამამულო სისტემას.

სახელმწიფოებრივი ძალაუფლების რეალიზაციის ინსტრუმენტი კანონი და სამართალია, სახელმწიფო წესრიგს მათი მეშვეობით უზრუნველყოფს (სიტყვა „წეს-რიგი“ ძველ ქართულში სწორედ კანონს და კანონმდებლობას აღნიშნავდა). საპირისპირო იყო ძალაუფლების სამამულო სისტემა. მემამულე, მართალია, სამხედრო და სამეურნეო უფლებამოსილებების გარდა, სასამართლო ხელისუფლებასაც ითავსებდა და საკანონმდებლო ნორმებსაც ადგენდა, მაგრამ იქვე თვითნებურადაც

არღვევდა თავისსავე დადგენილს და აწ უკვე მის პირად მამულად ქცეულ ყოფილ საგამგებლო ტერიტორიას ნებისმიერად მართავდა. მემამულის მოხელეც თვითნებობდა და, შესაბამისად, ურთიერთობის გაბატონებულ ნორმად ძალმომრეობა ყალიბდებოდა.

ქვეყანა, სოციალური ევოლუციის თვალსაზრისით, ჩიხში იყო მომწყვდეული, საიდანაც თავდაღწევას მხოლოდ სამეფო ლაშობა, მაგრამ მას შინა ანტაგონისტების გარდა მეზობელი იმპერიებიც უბრკოლებდნენ სახელმწიფოებრიობის სრული რეანიმაციის განაზრახვის სისრულეში მოყვანას. საბოლოოდ, ყველა ამ შინა და გარე ფაქტორის ერთობლივი მეცადინეობის შედეგად, ძალმომრეობა და სრული ანარქია პერმანენტულ, თაობიდან თაობამდე უცვლელ ვითარებად დაკრისტალდა. სწორედ ამის შედეგი იყო, რომ ერთადერთ სარფიან და წარმატებულ ბიზნესს მთელ იმ სივრცეზე, რასაც ოდესღაც საქართველო ერქვა, ადამიანების მოტაცება და გაყიდვა წარმოადგენდა.

საფიქრალია, რომ შექმნილი ვითარებით კმაყოფილი ვეღარც ერთი სოციალური ფენა და წოდება იქნებოდა, თუმცა კონიუნქტურის გარღვევა – არაერთი თავგანწირული ცდის მიუხედავად – მაინც ვერ მოხერხდა. ასე რომ, *მრავალსაუკუნოვანი მწარე გამოცდილების შედეგად, ქართული საზოგადოების ყველაზე ფუნდამენტურ სოციალურ დაკვეთად „წეს-რიგზე“ მოთხოვნილება ჩამოყალიბდა, ქართულ საზოგადოებას წესრიგი, ანუ სახელმწიფო ენატრებოდა.*

აგრარული ცივილიზაციის პირობებში სახელმწიფო, სანამ მას ურბანული სახელმწიფო არ ჩაანაცვლებს, ორი დიამეტრალურად ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებით შეიძლება განვითარდეს: ის ან აბსოლუტურ მონარქიად იქცევა ან აბსოლუტურ ანარქიად. ქართულ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი ვარიანტი რეალიზდა და რაკი უკიდურესობები ემთხვევა ხოლმე, აბსოლუტური ანარქია ისევე აბსოლუტურმა მონარქიამ (ცარიზმმა) ჩაანაცვლა.

ყოფილ ქართულ სივრცეში რუსული იმპერიის დამკვიდრებით ქაოსს და შინაგან უწყსრივობას ლაგამი ამოედო, მაგრამ საზოგადოება მაინც გაწბილებული დარჩა. მოუწესრიგებელი ყოფა ორგანიზებულმა ძალმომრეობამ შეცვალა. მოძალადეებად ამჯერად სახელმწიფო და მისი ჩინოვნიკები მოგვევლინენ. სახელმწიფო საწყისის ძირეული დანიშნულება, შეუქმნას მის მოქალაქეს/ქვეშევრდომს მისი პიროვნული თუ სოციალური შესაძლებლობების რეალიზაციის გარემო, რაც რუსულ აბსოლუტურ მონარქიაში ისევე ნიველირებული იყო, როგორც

ქართულ აბსოლუტურ ანარქიაში. ასე რომ, ცარიზმის მიერ ქართული ქვეყნების ანექსიით ვაის კი გავეყარეთ, მაგრამ უის შევეყარეთ: თუ ქართული სინამდვილე აგრარული სახელმწიფოს ქაოსში კვდომის ვერსია იყო, მეორე საპირისპირო პოლუსზე თავს აბსოლუტიზმი იკლავდა, რაც, სხვათა შორის, იმაშიც გამოიხატა, რომ რუსული საზოგადოება სულ უფრო უკომპრომისო ხდებოდა ცარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ერთხანს, 1917 წლის თებერვლის რევოლუციით, თითქოს ნორმალური ვითარების დამყარების პერსპექტივაც გაჩნდა, რის ფონზეც საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკად სახელდებულმა დამოუკიდებელმა ქვეყანამაც გაიღვა ისტორიის ცის კაბადონზე, მაგრამ მალე აგრარული აბსოლუტიზმი ინდუსტრიულმა აბსოლუტიზმმა (ტოტალიტარიზმმა) შეცვალა.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში ცარიზმიც და ტოტალიტარიზმიც ქართულ საზოგადოებას სოციალურთან ერთად ეროვნული ნიშნითაც თრგუნავდა, რამაც გამათავისუფლებელ მისწრაფებას ჯერ (მეოცე საუკუნის დასაწყისში) სოციალისტური შინაარსი შესძინა, ხოლო მერე (მეოცე საუკუნის ბოლოს) ეროვნული მოძრაობის სახე მისცა.

მაინც რა ტიპის სახელმწიფოს მშენებლობა უნდა მოჰყოლოდა ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებას?

რაკი ტოტალიტარიზმის რღვევამ უკვე საბჭოთა ხანაშივე შეიძინა შეუქცევადი ხასიათი, ახალი ქართული სახელმწიფო, უარეს შემთხვევაში, ტოტალიტარული მაინც ვეღარ იქნებოდა. ამას გარდა, დამოუკიდებლობის რეფერენდუმის შედეგები ქვეყნის აღდგენას დემოკრატიული რესპუბლიკის საფუძველზე ითხოვდა და გამოდის, საქართველოს ხალხს წყობის დემოკრატიული რეფორმა სურვებია, მაგრამ მენშევიკური რესპუბლიკა რუსული სოციალ-დემოკრატიული დიქტატის ქვეშ მოქცეული, არშემდგარი (თუმცა რუსეთის და კიდევ რამდენიმე სახელმწიფოს მიერ დამოუკიდებელ ქვეყნად „დე იურე“ აღიარებული) სახელმწიფო იყო და დემოკრატიული მხოლოდ ფასადი ჰქონდა. ფასადურ დემოკრატიას მერე ვერც შევარდნაძის დროინდელი საქართველო ასცდება, რის გამოც მას „პოტიომკინის დემოკრატის“ სახელითაც მონათლავენ¹, მაგრამ მანამდე, საზოგადოებრივი წყობის გადახალისების (პერესტროიკის) რია-რიაში, გამათავისუფლებელი მოძრაობის წინამძღოლები, მათ შორის გამსახურდიაც, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას მომავლი პოლიტიკური სისტემის ტიპოლოგიური ავ-კარგისგან განყენებულად შეეცდებიან; რაკი დემოკრატიაც ასაშენებელი იყო და დამო-

უკიდებლობაც მოსაპოვებელი, გამათავისუფლებელი მოძრაობის ბაი-რახტრებმა ამოცანა გაიმარტივეს და მაცდური სახელმძღვანელო იდეა მოიმარჯვეს: „ჯერ დამოუკიდებლობა, მერე დემოკრატია!“²

გამსახურდია – აგენტურული ხანის ტრაგიული მეკვლე

გამათავისუფლებელი მოძრაობის გამსახურდიას დროინდელი მონა-კეთისთვის, ისევე როგორც შევარდნაძის მმართველობის პირველი, 1995 წლის აგვისტომდელი, პერიოდისთვის შეიძლება „აგენტურული ხანაც“ დაგვერქმია.

რუსული პროპაგანდა „შეთქმულების თეორიებს“ ყოველთვის იყე-ნებდა ხალხის ცობიერების სათანადოდ მოსამართად. განგებ გაყალბე-ბული, სააზროვნო თარგების მავნე გავლენის თავიდან ასაცილებლად ელიტარულობაზე პრეტენზიის მქონე ან სულაც პოლიტიკაში ასე თუ ისე გათვითცნობიერებული ადამიანები კეთროვანივით უფროსიან პო-ლიტიკური პროცესების ამაგვარ ჭრილში ინტერპრეტირებას, მაგრამ სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ საბჭოთა იმპერიის რღვევის ხანებში, უშიშროების სამსახურები და მისი აგენტები გულხელდაკრე-ფილები არ მსხდარან და მათმა გაუნელებელმა აქტივობამ მნიშვნელოვ-ნად განაპირობა მოვლენათა განვითარების სცენარები.

გამსახურდია თავის პოლიტიკურ ოპონენტებს საჯაროდ სდებდა ბრალს „სუკის“ აგენტობაში – ბრალდების საბუთიანობა კი ნაკლებად ადარდებდა. ოპონენტები ამას „ჩემი შენ გითხარი და გული მოგეკალის“ დემაგოგიურ გამოვლინებად მიიჩნევდნენ. საერთოდ, საბჭოთა საზოგა-დოება მართლაც ისე იყო გაჯერებული სხვადასხვა კალიბრის მსტოვ-რებით, რომ ახალაღმოცენებული გამათავისუფლებელი მოძრაობის ორ-განიზაციული პირამიდის ზედაშრე ამაოდ ცდილობდა როგორმე დაეზ-ღვია თავისი რიგები არაკეთილმოსურნეების შემოღწევისაგან. აგენტუ-რის გამოვლენის ყველაზე ბუნებრივი ინდიკატორი ამა თუ იმ პირის კონკრეტული ქცევის იმ ნიშნით შეფასება უნდა ყოფილიყო, თუ ვის აძლევდა ხელს ესა და ეს ქმედება (ინფორმაციის გაჟონვა და დამსმე-ნობა აქ ნაკლებად ადარდებდათ, რადგან რაც ხდებოდა, ისედაც საჯარო ხასიათის იყო), მაგრამ მოულოდნელად, უფრო სანდო, ოღონდ, ცოტა არ იყოს, გროტესკული ელ-ფერის ინდიკატორი გამოინახა, – ნაჯდომო-ბა! ქართულ საზოგადოებაში ასე ფართოდ ფენმოკიდებული ქურდული მენტალობა ახალგაზრდა პოლიტიკური ელიტის წრეებში თავისე-ბურად გადამღერდა: *ვისაც ყოფილი პოლიტპატიმრის შარავანდედი არ*

ამბობდა, მისი ნდობა სარიცხო იყო და ლიდერობის პრეტენზია არ უნდა ჰქონოდა. მართალია, ამ წესიდან გამონაკლისებიც არსებობდა, ოღონდ ეს ის შემთხვევები იყო, როცა გამონაკლისები წესს ადასტურებდნენ.³ ასეთი სტანდარტი მეკეთრად ავიწროებდა გამათავისუფლებელი მოძრაობის ავანგარდის ისედაც ციცქნა სელექციურ ბაზას.

აგენტურული საქმიანობის დატვირთვა და მნიშვნელობა მით უფრო იზრდებოდა, რაც უფრო ნათელი ხდებოდა, რომ აგორებული ანტიკომუნისტური ისტერიის წყალობით, კრემლს საქართველოში პოლიტიკური მართვის უმთავრესი ბერკეტი – ოდესღაც თაჭარდამცემი კომპარტია – დაჩლუნგებულ და უსარგებლო იარაღად ექცა. ეს ბუნებრივად იყო, რადგან კომუნისტური პარტიის პოლიტიკურ ჰეგემონობას თვითონ გორბაჩოვი უდებდა ბოლოს თავისი გადახალისების (პერესტროიკის) პოლიტიკით. მაგრამ კომუნისტების ადგილმონაცვლე ვერც ერთი პოლიტიკური პარტია ყოვლისწამლეკავ დამოუკიდებლობის მოთხოვნას თავს ვერსაით დააღწევდა. ასე რომ, კრემლს საყრდენებად მისი ყველგან შემდწვევი აგენტურა და ავტონომიური წარმონაქმნების ნომენკლატურა-და რჩებოდა; კრემლის სტრატეგია ეროვნული დამოუკიდებლობის იდეის დისკრედიტაციისკენ მიიშვრათა.

გამათავისუფლებელი მოძრაობის აქტივისტებს შორის გამსახურდია ჯერ კიდევ მისი დისიდენტობის დროინდელი ფიასკოს მერე (ზოგთა აზრით, მანამდეც) სუკ-ის მიერ გადაბირებულ სამიმ ავანტურისტად ითვლებოდა. გამსახურდიას მოქმედება, მისი რიტორიკა თუ პროვოკაციული გადაწყვეტილებები ამ ვარაუდს წამდაუწუმ უმაგრებდა საფუძველს. ამას ზედ ისიც დაერთო, რომ მისი დაჯგუფება თავიდან სხვებთან შედარებით ნაკლებგავლენიანი იყო, მაგრამ კომუნისტური ხელისუფლება მუშათა მოძრაობაში განხეთქილების მიზნით პრივილეგიებული ფენის ხელოვნურად შექმნის ნაცადი პრაქტიკის მიბაძვით მოქმედებდა და აშკარად გამსახურდიას სწყალობდა: პრეტენზიები, რომლებსაც სხვები უყენებდნენ ხელისუფლებას, ხშირად პრეტენზიებადვე რჩებოდა, მაგრამ საკმარისი იყო, იგივე მერე გამსახურდიასაც მოეთხოვა და – მოთხოვნა სრულდებოდა, რამაც ფართო მასები გამსახურდიას ქმედუნარიანობაში და ეფექტურობაში დაარწმუნა. ამ გარემოებამ მისი გავლენა მეკეთრად და სწრაფად გაზარდა, გამათავისუფლებელი მოძრაობა კი გახლიჩა. მისი დიდი ნაწილი საბჭოთა ხელისუფლებასაც და გამსახურდიასაც ერთდროულად დაუპირისპირდა. გამსახურდია კი სულ უფრო მზარდი საზოგადოებრივი მხარდაჭერით სარგებლობდა.

სანამ გამსახურდია კრემლის პოლიტიკური ინტერესების გამტარი იყო (პროვოკაციული მიტინგი ცხინვალთან, რეპატრირებული მესხების დაწიოკება, განხეთქილების შეტანა გამათავისუფლებელი მოძრაობის ინტერპარტიულ ორგანოში – „ეროვნული ფორუმი“, გამათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერების „სუკ-ის“ აგენტობაში საჯარო, დაუსაბუთებელი ბრალდებები და სხვა), რასაკვირველია, ხელისუფლების მხრიდან პრობლემები არ ექმნებოდა, მაგრამ, საყოველთაო რეფერენდუმის საფუძველზე მის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება კრემლმა უკვე მუხანათობად აღიქვა. ამ გადაწყვეტილებას გამსახურდია ვერანაირ გამართლებას ვეღარ მოუძებნიდა მისი „გეგმში“ ტერორიზატორების წინაშე. ამ დღიდან მას პირადი უსაფრთხოების პრობლემა გაუძაფრდა; ის ძალაუფლების განმტკიცებაზე იწყებს ზრუნვას: ფაციფუცით ცვლის პოლიტიკურ სისტემას და საპრეზიდენტო მმართველობას აკანონებს; გამსახურდია უკვე გრძნობდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას შეეწირებოდა.

ამასობაში, ძველი საბჭოთა სტრუქტურების ადგილს თანდათან (უზენაეს დონეზე მაინც) ახალი იჭერდა. სახელმწიფო მშენებლობის გამსახურდიასეული „პროგრამა“ მისივე პრემიერის, ბესარიონ გუგუშვილის პირით გაცხადდა და ტერმინოლოგიური აბრაკადაბრას („სახელმწიფო კაპიტალიზმი“) მიუხედავად, ამკარად ავტოკრატიულ მმართველობას გვიქადდა. დემოკრატიამ ჭირი მოგვჭამა, ის უკეთეს შემთხვევაში „მერე“ მოვიდოდა, მაგრამ ქართული ინტელექტუალური ელიტა (პოლიტიკური ელიტა სწორედ ამ ელიტისგან რეკრუტირების გზით ყალიბდებოდა თვალსა და ხელს შუა) ქვეყნის გათავისუფლებას დემოკრატიულ გარდაქმნას უკავშირებდა. და ეს იმის მიუხედავად, რომ სამოქალაქო საზოგადოების რაიმე გამოკვეთილი პროექტი არავის ჰქონია, – ერთადერთი, დასავლური ტიპის საზოგადოებად ჩვენი საზოგადოების ფორმირების წადილი არსებობდა. მოგვიანებით საზოგადოება დარწმუნდება, რომ ეს არც ისე იოლმისაღწევი ამოცანა ყოფილა, მაგრამ სოციალური ინჟინერიისადმი ეჭვალტირებული რწმენა საბჭოთა მოქალაქეებს კომუნისტური წარსულიდან მოსდგამდათ და თუ ისინი საბჭოთა უტოპიამ გააწილა, ეს არ ნიშნავდა, რომ საზოგადოებრივი ფსიქიკა მთლიანად შეეცვალათ. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტია, რომ გამსახურდიას განზრახვამ და ამ განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად გადადგმულმა ნაბიჯებმა საზოგადოების წამყვანი, გავლენიანი ნაწილი აღაშფოთა. გამსახურდიას არაპოპულარობას ელიტურ წრეებში იმდენად მისი დისიდენ-

ტობის დროინდელი ფიასკო არ განაპირობებდა, რამდენადაც სწორედ ეს დეზორიენტაცია, რასაც მამა ბუმის სიტყვებით, *დინების აღმა ცურვის* კვალიფიკაცია მიეცა. ელიტის მხრიდან მხარდაჭერის არარსებობამ კი დიდად წააქეზა გამსახურდიას გაძევების ინიციატორები.

გარედან (დასავლეთის) მხარდაჭერის გარეშე ახალ ქართულ სახელმწიფოს დიდი დღე არ ეწერა, *სახელმწიფოებრიობის დეფიციტი, ანუ საქართველოსათვის ოდითგანვე ჩვეული ანარქიული მდგომარეობა, კი სულ უფრო იკრებდა ძალას.*

ამასობაში საბჭოთა კავშირი დაიშალა, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავდა, რომ კრემლი ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში პოლიტიკური პროცესების კონტროლზე იღებდა ხელს. არადა, გაურჩეული გამსახურდია „გეკაჩეპისტების“ წარუმატებელ პუტჩს ხელისუფლების მიერ ინსცენირებულად აცხადებდა, რაც მხოლოდ აღრმავებდა კრემლთან მის განხეთქილებას; დაბოლოს, მან „დესეთე-ს“ წევრობაზეც უარი თქვა (მხოლოდ „საშობაო პუტჩის“ დაწყების მერე გააკეთა ზეპირი განცხადება წევრობაზე, მაგრამ უკვე გვიან იყო), რაც მოსკოვის მიერ ნაკარნახები და პირობადებული თამაშის წესების სრულ უგულებელყოფად აღიქმებოდა. გამსახურდიას, როგორც ჩანს, კრემლთან ურთიერთობის რეგულირების აღარავითარი იმედი აღარ ჰქონდა.

მოსკოვი ეთნოკონფლიქტების გაჩაღებას და სახელმწიფო გადატრიალების გზით მართვადი ქაოსის დამკვიდრებას ლამობდა, რათა ახალწარმოქმნილი სახელმწიფო რუსულ ორბიტაში მჭიდროდ მოექცია. ამასთან, კრემლს ერჩია გარეგნულად მიუმხრობელი არბიტრის პოზაში დარჩენილიყო და ნარი აგენტურის ხელით ეგლიჯა, მაგრამ ხალხის მიერ გამსახურდიას მხარდაჭერის მაღალი ხარისხი ის მტკიცე ზღუდე გამოდგა, რომელზეც კრემლი წაბორძიკდა: საშობაოდ დაგეგმილი „დემოკრატიული რევოლუციისთვის“ შეიარაღებული დაჯგუფებების გადაბირებული ლიდერების მწირი რესურსები საკმარისი არ აღმოჩნდა: საშობაო გადატრიალებას არც კიტოვანის ე.წ. გვარდია ეყო და ვერც ციხიდან გამოსხნილმა იოსელიანმა და მისმა მხედრიონელებმა დაადგეს თავი; დემოკრატიის ამ ქართველი ჩანჩურეთელების მილიტარისტული ფახი-ფუხის მიუხედავად (იოსელიანის კლასიკური სწავლებით: „დემოკრატია ლობიოს ჭამა არ არის!“) მათი ჩაზმეული სულ უფრო უკან იხევდა, რამაც ამ საშობაო აურზაურის ფარული პროტაგონისტი – რუსეთი, აიძულა საქმეში ღიად ჩარეულიყო: გადატრიალების დილას (6 იანვარს) თბილისის ცენტრი „ზაკვოს“ მუხლუხებიანი ტექნი-

კით გაივსო, საქმე ელვის სისწრაფით მოგვარდა და ჯავშანმანქანებიც გაუჩინარდნენ. გამსახურდია გაძევებულ, უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, ხელში ჩაგდებულ იქნა, და მანაც რუსეთში, მისი „გებეშნიკი“ მტარვალების ტყვეობაში, გაატარა დარჩენილი თვეები. კრემლმა ის ახლა უკვე შევარდნაძის საპირწონედ გამოიყენა და მხოლოდ თავისი ძირითადი სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციის მერე გამოასალმა წუთისოფელს.

გია ნოდისა აზრით, გამსახურდიას რეჟიმის დამხობას ორი უშუალო მიზეზი ჰქონდა: ერთი იყო მისი ახირებული ხასიათი, რაც ფსიქიური აშლილობის ზღვარზე ყოფნას ნიშნავდა და მეორე – ოპოზიციის ქცევაში ანარქიული პოლიტიკური კულტურის წამოწევა.⁴ გამსახურდიას გაძევების მერე მალევე გამოჩნდა, რომ ანარქიისადმი ერთგვარი მიდრეკილება მართო ოპოზიციის ქცევაში არ შეიმჩნეოდა, მწარე ისტორიულმა გამოცდილებამ ყაჩაღურ საქმეობად დარაზმვა და თვითნებობა რიგით – პოლიტიკისგან შორს მდგარ – ქართველებსაც ასწავლა; მრავალსაუკუნოვანმა ანარქიამ და ძალმომრეობამ (სახელმწიფო-მომწესრიგებელი საწყისის არარსებობის პირობებში) თვითგადარჩენის ასეთი, თავისი თავის ამომჭამელი კულტურა განავითარა.

პრინცი

„აგენტურული პერიოდი“ გრძელდებოდა. ქვეყანა სამოქალაქო არეულობის კორიანტელში გაეხვა, მხსნელი კი შევარდნაძის სახით მოსკოვიდან მოვიდა, ყოველ შემთხვევაში, შევარდნაძეზე ბევრი ამყარებდა იმედს, რომელიც მან თავისი მოღვაწეობის პირველ, კიტოვან-იოსელიანის ნიშნით აღბეჭდილ, ფაზაში მაინცდამაინც ვერ გაამართლა.

რასაკვირველია, შევარდნაძე მოსკოვის ყველა კაპრიზს ასრულებდა, მაგრამ შევარდნაძისადმი ელცინის ნდობის დიპაზონი, მაინც რუსული სიბრძნით „доверять, но проверять“ იყო ზღვარდებული: ის არ კმაროდა, რომ შევარდნაძეს მოსკოვიდან გამოყოლილი პრეტორიანული დაცვა ედგა „პირადი უსაფრთხოების“ გარანტად, – მაღა ჭამაში მოდის და კრემლიც თავისი გავლენის შემდგომი გაფართოების მიზნით აგენტურას სწორედ შევარდნაძის ხელით ნიშნავდა მინისტრებად თუ სხვა საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე. შევარდნაძეს იმთავითვე აკლდა ძალაუფლება. მის ლეგიტიმურობაზე ლაპარაკი პირველ ხანებში სრულიად აზრს მოკლებული იყო. მას მხოლოდ პირადი კავშირები და უცხოელი პოლიტიკოსების მხარდაჭერა ჰქონდა. 1992 წლის შემოდგომაზე ჩატარე-

ბული საპარლამენტო არჩევნების მერეც, როცა ფორმალურად მან პარლამენტის თავმჯდომარეობასთან ერთად აღმასრულებელი ხელისუფლებაც დაიქვემდებარა (სახელმწიფოს მეთაური), რეალური ძალაუფლება სამხედრო თავგაცების ხელში რჩებოდა.

ქვეყანაში შეიარაღებული ბანდები და კრიმინალები პარპაშებდნენ. პოლიცია ქურდებთან იყო ორგანიზაციულ ალიანსში. შეიქმნა ვითარება, როცა, უბრალოდ, ქუჩაში გამოსვლაც კი სახიფათო გახდა (კომერციული ტვირთების გადაადგილებებზე ან რაიმე სახის ეკონომიკურ საქმიანობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ). ეკონომიკა მოიშალა. მას მერე რაც, რუსეთმა საქართველო რუბლის ზონიდან გამოაგდო და სასწრაფო წესით დროებითი ვალუტა, კუპონი შემოიღეს – ჰიპერინფლაციამ იფეთქა; კუპონის კურსი დოლართან მიმართებაში საათობრივად ეცემოდა.

მოსახლეობის შრომისუნარიანი და გამრჯე ნაწილი ქვეყნიდან გარბოდა. ენერგეტიკული კოლაფსი. ჩაბნელებული ბინები. გზები გაუვალი. საწარმოები გაჩერებული და გაძარცვული. სოფლის მოსახლეობა ნატურალურ მეურნეობას დაუბრუნდა.

ქაოსი, რომელმაც ქვეყანა მოიცვა ისევ სახელმწიფოს არარსებობის მიზეზით იყო გამოწვეული და შუა საუკუნეების მთელ სივრცეზე თავიდან ვერმოცილებული ისტორიული გამოცდილების პოსტინდუსტრიულ ერაში ხანმოკლე გადაშორებას ჰკავდა. ხანმოკლეს იმიტომ, რომ მალე შევარდნაძემ ქვეყანა „მემამულეთა კონფედერაციის“ ფაზაში გადაიყვანა.

რუსეთის სასარგებლოდ მძიმე დათმობების გზით⁵ და, რაც მთავარია, დასავლეთის დიდი დახმარების წყალობით შევარდნაძის სტაბილიზაციის პერიოდის საქართველო „სუსტი სახელმწიფოს“, ან, როგორც თვითონ შევარდნაძე უწოდებდა, ნახევარსახელმწიფოს დონეზე დალაგდა.

სტაბილიზაციის პერიოდი მაინც მნიშვნელოვანი შვება იყო ქაოსთან შედარებით: კრიმინოგენული ვითარება, ასე თუ ისე, შესუსტდა – აღიკვეთა ბანდების თარეში; სამხედროებზე კონტროლი დამყარდა; ზრდა დაიწყო ეკონომიკურმა მაჩვენებლებმა. წარმატებით იქნა შემოღებული ეროვნული ვალუტა – ლარი.

ამავე პერიოდში გაჩნდა სამოქალაქო საზოგადოების ჩანასახები: იქმნებოდა არასამთავრობო ორგანიზაციები; ვითარდებოდა მედია, აქა იქ დამოუკიდებელი პროფკავშირებიც შეიქმნა. საერთაშორისო ორგანიზა-

ციებთან უშუალო შეხება ახალ საურთიერთობო კულტურას ქმნიდა. შემოვიდა კომპიუტერთი სარგებლობა, ინტერნეტი, რუსულის ადგილი თანდათან ინგლისურმა დაიჭირა. გლობალიზაციის სასიკეთო გავლენა მერე გადამწყვეტ როლს ითამაშებს იმ გარღვევაში, რაც ვარდების რევოლუციის გზით მოხდება.

თავისი ხელისუფლების მეორე ფაზაში შევარდნაძე თბილად მოკალათდა, ძირითადად, მისი ნათესავებისგან მოქსოვილი კლიენტელისტური აბლაბუდას ცენტრში და შუა საუკუნეების დროინდელი მემამულეების თანამედროვე ეკვივალენტებთან – ნარკო-, ბანკო-, თუ ენერგომაფიის ნუვორიშებთან და ასლან აბაშიძესთან თანხმობაში მართავდა სახელმწიფოდ სახელდებულ კორუფციულ ულოს, რომლის ყველა წარჩინებული შევარდნაძესთან ურთიერქმედებაში ფუსფუსებდა.

ენა ადვილად იტყვის, მაგრამ ქვეყნის თუნდაც ამ ფორმით მოწესრიგებაც კი აგენტურულ გარემოცვასთან სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირების გარეშე არ მომხდარა. როგორც კი დასავლეთის მხარდაჭერით წაქეზებულმა შევარდნაძემ აგენტურული გარემოცვისგან თავის დაღწევა განიზრახა, ის – მოკლეს! – თუმცა შემთხვევის და მასავით ფერნაცვალი, ყოფილი კომუნისტის, ვახტანგ რჩეულიშვილის წყალობით, მაინც უვნებელი ამოვიდა აღმოდებული მანქანიდან. გაივლის დრო და შევარდნაძისგან გაწბილებული რჩეულიშვილი მიტინგზე შეკრებს ხალხს, რათა მთელი ღუნიის გასაგონად სჭექოს:

– სანაგვეზე, შევარდნაძე ისტორიის სანაგვეზე!!!

რჩეულიშვილის ამ წინასწარმეტყველურ ცქევას საზოგადოება მაშინ ალტაცებაში არ მოუყვანია, თუმცა წინასწარმეტყველება მაინც ახდება; ბედის სიმუხთლე კი ის იქნება, რომ რჩეულიშვილი ისევ შევარდნაძეს ედგება მხარში და ამ ჯერზე, ვერამცთუ მას ვერ გადაარჩენს, თვითონ მოხდება ისტორიის სანაგვეზე.

საქართველოში ვარდების ერა დაიწყება.

მანამდე კი თეთრი მელას ეპითეტით შემკობილი დაუდეგარი კარიერისტი ჩვენი ქვეყნის უახლესი ისტორიის მთავარ პროტაგონისტად დარჩება.

პოლიტოლოგებისთვის მელაკუდა კარგად ცნობილი მეტაფორაა, ის ჯერ კიდევ აღორძინების კლასიკოსმა, მაკიაველიმ დაამკვიდრა, როგორც „პრინცის“ (მთავრის) ნაირსახე.

პოლიტიკოსთა შეფასების კიდევ ერთი ყურადსაღები პარადიგმა ამერიკელ მოაზროვნეს ჯენინქსს ეკუთვნის. მან პოლიტიკოსები სამ

ძირითად თანრიგად დაახარისხა: „ზეკაცებად“, „გმირებად“ და „პრინცებად“.

„ზეკაცები“ იმ პოლიტიკოსებს ეწოდათ, რომლებიც ძველ ღირებულებებს და დრომოჭმულ სოციალურ წესრიგს ამსხვრევენ და ახალს ქმნიან;

„გმირები“ ზეკაცების შემოტანილი მაღალი იდეალების განსამტკიცებლად იბრძვიან;

„პრინცები“ კი ყველანაირი საშუალებით ცდილობენ შეინარჩუნონ ძალაუფლება. ეს მათთვის უზენაესი და ერთადერთი იდეალია.

„ზეკაცების“ მაგალითად თომას ჯეფერსონი, აბრაამ ლინკოლნი, ფრანკლინ დელანო რუზველტი, ან თუნდაც ვუდრო ვილსონი გამოდგებოდა.

„გმირების“ სიაში ნელსონ მანდელა ან მიხეილ გორბაჩოვი შეგვეძლო ჩაგვერიცხა, თუმცა ეს უკანასკნელი გმირად, ანუ პოლიტიკური იდეალების გამტარებლად, დასავლეთის თვალსაწიერიდან თუ შეირაცხება, რუსული თვალსაწიერიდან კი „ზეკაცის“ ეპითეტი მოუხდება, რადგან პოლიტიკური იდეალები, რომლისყენაც გორბაჩოვმა საჭე მიატრიალა, რუსეთისთვის სრულიად უჩვეულო, ახალი იყო; ახალი ღირებულებების შემომტანებს კი ჯენინგსმა „ზეკაცების“ მაღალი ტიტული დაუმკვიდრა.

ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი მერაბ კოსტავა ულაპარაკოდ გმირების კატეგორიას განეკუთვნება. „საქართველოს სულიერი მისიის“ ავტორი გამსახურდია კი – თავს ახალი იდეების დამამკვიდრებლად ანუ „ზეკაცად“ წარმოიდგენდა, მაგრამ მისი „მისიონერული“ ღირებულებები საზოგადოების ელიტარულ ნაწილს სასაცილოდაც არ ჰყოფნიდა. ის, როგორც პოლიტიკოსი, უფრო ეროვნული დამოუკიდებლობის გმირის (ზოგიერთის აზრით, ანტიგმირის) შარავანდელს მოიხდენდა და თუ მან ტრაგედიით დაამთავრა, ამაში მოულოდნელი არაფერია; გმირებს ტრაგედია შვენის, გმირები ტრაგიკულად ამთავრებენ ხოლმე.

სხვა საკითხია შევარდნაძე. ის კლასიკური პრინცია.

ტერმინ პრინცს (ანუ მთავარს) ჯენინქსი, როგორც ჩანს, ნიკოლო მაკიაველის ესესხა. მაკიაველი არ იცნობს „გმირებს“ და „ზეკაცებს“, – ესინი უფრო მოდერნული პერიოდის პოლიტიკური გამოცდილების პირმშობებია. მაკიაველი მხოლოდ პრინცებს (მთავრებს) იცნობს და მათ ორ ქვეკატეგორიად ყოფს: „მელიებად“ და „ლომებად“. ლომები იმ პოლიტიკოსთა მეტსახელია, რომლებიც ძალის გამოყენებით და

მზაკვრობით ახერხებენ პოლიტიკური ძალაუფლების შენარჩუნებას,⁶ მელიები კი ცბიერებით, გარიგებით და გამუდმებული მანევრებით ინარჩუნებენ საჭეს.

ე.წ. თეთრ მელას (იმავე პრინცს) ოცდაათი წელიწადი ეპყრა ცაცებში საქართველოს პოლიტიკური საჭე; მელიას ოინებით დარეგულირებული ჩვენი საზოგადოებაც ოცდაათი წელიწადი („ნეგატიურ მოვლენებთან ბრძოლის“ საბჭოთა პერიოდიდან მოყოლებული) იტყუებდა თავს და პრინცისაგან მუდამ „გმირობას“ (რეფორმების გატარებას, ანუ ახალი ღირებულებების დამკვიდრებას) ელოდა, ხოლო ერთ შემთხვევაში შეეცადა პრინცი, ეიძულებინა გმირობა ჩაედინა („ახალგაზრდა რეფორმატორების“ ცდა – გადმოებირებინათ შევარდნაძე). ეს ჩვენი საზოგადოების პრინციპულ შეცდომად უნდა შევრაცხოთ. პრინცი გმირად ვერ გადაკეთდებოდა, საკუთარ თავზე მაღლა ვერც ერთი ადამიანი ვერ დადგება.

როცა ვარდების რევოლუციის მეწინავე რაზმი პარლამენტის სხდომათა დარბაზში შეიჭრა, შევარდნაძეს მამა ღმერთიც ველარ შეუნარჩუნებდა სავარძელს, ის კი, ვითომც აქ არაფერი, მოხსენების კითხვას განაგრძობდა და პირადმა მცველებმა ძალის გამოყენებით გაიყვანეს სხდომათა დარბაზიდან. მელა კვდებოდაო და თავი საქათმეში მიჰქონდაო. საქართველოს შეიარაღებული ძალების უკვე ყოფილ მთავარსარდალს ერთი ჯარისკაციც აღარ შერჩა, მან კი მაინც საგანგებო მდგომარეობა გამოაცხადა, რაც სხვა შემთხვევაში შეიძლება ქვეყნისთვის ტრაგიკულად დამთავრებულიყო, მაგრამ, საბედნიეროდ, ამჯერად ისტორიის კომიკურ პასაჟად დარჩა. პრინცმა მაინც ბოლომდე იბრძოლა და კრწანისის რეზიდენციაში ბინა დაინარჩუნა.

ჯენინქსის განმარტების თანახმად, პრინცისთვის ქვეყანა არის სარბიელი, მხოლოდ საშუალება და არავითარ შემთხვევაში მიზანი. ცხადია, ეს ერთნაირად ეხება საბჭოთა კავშირსაც და საქართველოსაც. „ჩემს უძვირფასეს „საგანს“ საქართველო ჰქვია“ – მისი ეს სიტყვები გამომცემლებმა სათაურად წააწერეს შევარდნაძის გამონათქვამების კრებულს (თბილისი 2000. გამომცემლობა „საქართველო“), სიტყვა „საგანი“ პრინცმა მელამ ბრჭყალებში ჩასვა – მის საკუთარ ბრჭყალებში.

შევარდნაძის და მისი წინამორბედის პირობებში, არ უნდა გაგვივივრიდეს, თუ რუსეთის აგენტურული პოლიტიკა ყველაზე უხვმოსავლიანი სწორედ საქართველოში გამოდგა რუსეთის შემოგარენის სხვა ქვეყ-

ნებთან შედარებით. ყველა სიკეთესთან ერთად, *შევარდნაძის ფსიქოტიპი რაიმე უფრო წარმატებული პოლიტიკის გატარების საშუალებას არ იძლეოდა*. იქ, სადაც გადამჭრელი, გაბედული მოქმედებები იყო საჭირო, მელა მისივე ბუნების თანახმად ფრთხილობდა. მისი სტაბილიზაციის პერიოდი და იოსელიანის თუ კიტოვანის წინააღმდეგ გადამჭრელი მოქმედებები (ისევე როგორც რუსეთის თავდაცვის მინისტრის, პაველ გრაჩოვის პირდაპირი და არაპირდაპირი მნიშვნელობით ნათლულის, ვარლენ ნადიბაიძის მოცილება), მხოლოდ მას შემდეგ დაიწყო, რაც ეს პატივცემული გვაძემა მის ფიზიკურ არსებობას დაემუქრნენ. ტერაქტებს იღბლად გადარჩენილი შევარდნაძე თავის თავს აღარ ჰგავდა და გაბედულ საკადრო გადაწყვეტილებებს იღებდა, მაგრამ მერე ისევ ინტრიგების ხლართვის, ჩალიჩის და ხელსაყრელი მომენტის ღოდინის პოლიტიკას აგრძელებდა.

საზოგადოება შევარდნაძეს ხან იმედის და ხან ეჭვის თვალით უყურებდა. პრინციპისთვის დამახასიათებელ ეგოიზმს ის ყოველთვის ავლენდა, მაგრამ, ამავე დროს, მთელ დედამიწის ზურგზე ჰქონდა გავარდნილი სახელი, რასაც მისი შეფასებისას ანგარიში ეწეოდა; ხალხი ანგარიშს უწევდა იმას, რომ შევარდნაძეს ანგარიშს უწევდნენ.⁷ ამას გარდა, ექსცენტრიკული გამსახურდიას ფონზე შევარდნაძის საერთაშორისო პოლიტიკური გამოცდილება და ის, რომ დამოუკიდებლობის საერთაშორისო აღიარება, საერთაშორისო ორგანიზაციებში ქვეყნის გაწევრიანება და ტრანსნაციონალური პროექტების დაწყება, შევარდნაძის პირადი დამსახურებაც იყო, მის ნომენკლატურულ ფეოდალიზმს, ასე თუ ისე, მოსათმენს ხდიდა. მით უმეტეს, რომ ახლო წარსულში განცდილი და გადატანილი კომმარის მერე, მისი ეს მინიმალური სტაბილიზაციაც საზოგადოებას ერთი ხანობა სამოთხედ ეჩვენებოდა.

ამის მიუხედავად, ვითარება თანდათან იცვლებოდა, – ვითარება, მაგრამ არა შევარდნაძე, ის იგივე რჩებოდა: არაფერი ახალი და უჩვეულო 2003 წლის 2 ნოემბრის არჩევნებში მას არ ჩაუდენია – ჩვეულებისამებრ იცრუა და არჩევნების შედეგები გააყალბა. ხალხის მოთმინების ფიალაც აქ აივსო. ზურაბ ჟვანია ჰკვიანი პოლიტიკოსის გუშანით მიხვდა, სადაც უნდა ემოვა ყველაზე დიდი „სოციალური კაპიტალი“; ის ყველას გულისნაღებს გამოხატავდა, როცა ამბობდა: ხალხი *შეურაცხყოფილი* და გაბრაზებულიაო. ხალხის ათასწლოვან ოცნებას მელამ ერთხელაც უკრა თავი ტყუილების გუდაში, მაგრამ მისდა გასაოცრად

ხელი მოეცარა: მისივე მშობელი ხალხის არაერთგზის „გადამგდებელი“ მელაკუდა ამ ჯერზე მისმავე მშობელმა ხალხმა გადმოაგლო პოლიტიკური ოლიმპოდან.

სახელმწიფოს დაბადება სიმართლის სულიდან

შევარდნაძის დამსახურებების ნუსხაში მისი ერთი შემონაქმედი გამოჩენილი იწვევს მაღლიერების განცდას: ვარდების რევოლუციის დღეებში მან ხალხის ერთსულოვნება და, მაშასადამე, ფუნდამენტური საზოგადოებრივი მოთხოვნის მკაფიო ფორმულირება უზრუნველყო: მისი მმართველობა იმდენად ანტისახალხო და „მაფიოზური“ გახდა, რომ არსებული „წეს-რიგის“ წინააღმდეგ მთელი ქართული საზოგადოება ერთიანად აღდგა, რამაც რევოლუციის წარმატება განაპირობა.

ხალხის ნება მავალდებულებელი გზავნილია ხელისუფლებისთვის. ვარდების გზავნილს ერთადერთი სახელი ერქვა – „სიმართლე!!!“ ეს მესიჯი ხელისუფლებას ჯერ კიდევ როდის გაეგზავნა; „თქვით სიმართლე! – სიმართლის თქმა ყველას გემართებს!“ – 9 აპრილის ტრაგედიის შემდგომი დღეების ყველაზე პოპულარული ჰიტი, ხალხის პოლიტიკურ იდეალზე მღეროდა. საქართველოს ხალხს წეს-რიგი ანუ სახელმწიფო ენატრებოდა, ოღონდ სამართლიანი, რიგიანი სახელმწიფო და არა პოტიომკინის სოფელი; შესაბამისად – მისი ლიდერიც მართალი პოლიტიკოსი შეიძლებოდა ყოფილიყო და არა – ფლიდი, ვინც არჩევნების შედეგები ტოტალურად გააყალბა.

სხვაგვარი პოლიტექნოლოგიის, თუ არა სიცრუეზე აგებულის, შევარდნაძეს, უბრალოდ, არ სწამდა. ცრუპენტელა რიტორიკა და ყალბისმქმნელობა ჩვეულებრივი საბჭოთა პრაქტიკა იყო და გამსახურდიას დროს ანტიკომუნისტური განწყობილების სწრაფი გავრცელებაც კომუნისტური ელიტის ყალბისმქმნელობის მოყირაჟებამ და წესიერი (სამართლიანი) პოლიტიკის მონატრებამ განაპირობა. გამსახურდიას ხანაში კომუნისტებმა მცირე ხნით მაინც იბოგინეს ხელისუფლებაში, შევარდნაძის ხანაში კი კომპარტიის გავლენა უკვე გაქარწყლდა, მაგრამ კომუნისტების პარტიული დამლით, სინამდვილეში, ნომენკლატურის კოღური სახელწოდების მქონე ქამელეონი ინიღბებოდა; მისთვის კომუნებში, როგორც პოლიტიკური თეორია, მხოლოდ ინსტრუმენტი იყო საკუთარი პლუტოკრატიული ინტერესების სასარგებლოდ; კომუნებში გაკოტრებისთანავე ქამელეონმა ფერი იცვალა და, გიორგად გადაქცეული ედუარდის მიბაძვით, გენსეკების პორტრეტების ადგილას კაბინეტებში მარ-

თლმადიდებლური ხატები დაასვენა. შევარდნაძის ელიტას არც კომუნისტების და არც არანაირი იდეალებისადმი პატივისცემა არასოდეს ახასიათებდა; მას სახელმწიფო მართვის კომუნისტების დროინდელი ანუ სიყალბეზე და კორუფციაზე აგებული სტილისტიკა ყოველგვარი დოქტრინალური უზრუნველყოფის გარეშეც ძვალსა და რბილში ჰქონდა გამჯდარი. რასაკვირველია, შევარდნაძის ხელში კორუფცია უნდა აყვავებულიყო და აყვავდა კიდევ.

პირფერი და ანგარი პოლიტიკის გამო, ხალხი შევარდნაძეს თავის წინამძღოლად (ლიდერად) აღარ აღიქვამდა. ამის საპირისპიროდ, მიხეილ სააკაშვილის პოპულარობა სწორედ სიმართლის მთქმელი პოლიტიკოსის იმიჯმა განაპირობა. კორუმპირებული მინისტრების სრასახლების ამსახველი ფოტოების მთავრობის სხდომაზე დემონსტრაციულად გაფრიალება მოქმედ ხმაზე მჭრელი გამოდგა.

ვარდების რევოლუციით მობრუნების ერა დაიწყო ქართულ ისტორიაში. უმთავრესი, რაც მოხდა ელიტების დონეზე განხორციელებული ცვლილებაა. შევარდნაძის ელიტას პრინციპულად არ შეეძლო ნორმალური სახელმწიფოს აშენება; შევარდნაძე ძალაუფლების „ფეოდალურ-სამამულო“ (კლანურ-კორუფციული) სისტემის მასშტაბობები იყო ახალი დროის საქართველოში (თავის საყვარელ „საგანს“ აკინახევარსახელმწიფოს ეძახდა და ეს სწორედ ის იშვიათი შემთხვევა იყო, როცა არ ცრუობდა), თუმცა მისი ეს ნახევარსახელმწიფო მაინც სახელმწიფო იყო; ფეოდალურ-მემამულური სისტემისაგან განსხვავებით, რომლის ადეპტებიც თავ-თავის მამულებში ანუ მიწაზე ისხდნენ, შევარდნაძის ნახევარსახელმწიფოს ნომენკლატურული პარაზიტები სახელმწიფო სხეულს ასხდნენ და სახელმწიფოს წოვდნენ სისხლს (ფინანსებს). შევარდნაძის სუსტი, მაგრამ მაინც სახელმწიფო არაერთ მზამზარეულ ინსტიტუტს გულისხმობდა, რომლებიც ახალმა ელიტამ გამოიყენა: ქვეყნის პოლიტიკური და სამართლებრივი სისტემა (კონსტიტუცია, კანონები, პრეზიდენტის ინსტიტუტი, პარლამენტი, ეროვნული ბანკი, პროკურატურა და პოლიცია თუ სხვა) სულაც არ იყო კლანურ და კორუფციულ მმართველობაზე გაწყობილი: სახელმწიფოს იმდენად აშენება არ სჭირდებოდა, რამდენადაც ამოქმედება, ეს კი მმართველი ზედაფენის თავიდან ბოლომდე გადახალისებას მოითხოვდა, რაც ვარდების რევოლუციის შედეგად მოხდა კიდევ. ეს იყო მთავარი, თორემ საკონსტიტუციო ცვლილება და პოლიტიკური სისტემის მორიგი გადაწყობ-გადმოწყობა ყველაზე ნაკლებად საშური საქ-

მე ჩანდა, არადა, ახალმა ხელისუფლებამ (მაშინ ჯერ კიდევ ტრიუმ-ვირატმა) სწორედ ამით დაიწყო.

საერთოდ, საქართველოში სახელმწიფო მშენებლობა ხელოვნური ანუ ზემოდან დაწყებული პროცესია. ეს იმიტაც არის განპირობებული, რომ საბჭოური სახელმწიფო ინსტიტუტები, პრაქტიკულად, სრულიად მოიშალა და ახალი საქართველო, როგორც ვნახეთ, ქაოსიდან დაიბადა (ესეც არ იყოს, თვითონ საბჭოური სისტემა იყო რამდენადმე მაინც ხელოვნური ანუ კაბინეტური დოქტრინის თანახმად ზემოდან შექმნილი). ამიტომ სახელმწიფო მშენებლობაში ელიტის (როგორც პოლიტიკურის, ისე სამოქალაქო საზოგადოების ელიტის, პირველ რიგში კი მაინც პოლიტიკური ელიტის) ნება და ორიენტაცია გადამწყვეტია. მთავარი აქ ქართული სინამდვილისთვის ასე მშობლიური „გემანინშაფტ“ ორიენტაციის გადალახვაა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ისევ წესრიგის დეფიციტის ხანაში დავბრუნდებით.

ოდესღაც, ქართულ ისტორიაში, სახელმწიფომ ეროზია განიცადა და ინვოლუციის დაღმართს დაუყვა. ახალ დროში სახელმწიფოებრიობა ამ ისტორიული დაღმასვლის უკუპროცესის გზით ღორძინდება, – შემოკლებულ ვადებში და პოსტინდუსტრიული ეპოქის სპეციფიკების ზედ დართვით. ამასთან, თუ თავის დროზე საქართველო, როგორც სახელმწიფო, ქართული თემების სოციალ-ეკონომიკური განვითარების შედეგად წარმოიქმნა, ახლა – პირიქით, საზოგადოების სოციალურ თუ ეკონომიკურ სტრუქტურირებას წინ სახელმწიფო ინსტიტუტების შენება უსწრებს. ამიტომ ეკისრება ელიტას და არა ხალხს გადამწყვეტი როლი. ისტორიულად ჩამოყალიბებული მიზეზის გამო საქართველოს ხალხი ვერც დასავლურ და ვერც ვერანაირ ღირებულებების თარგზე აწყობილ კონგრეტულ პოლიტიკურ პროექტს ხელისუფლებას ვერ შეუკვეთს, მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი სოციალური და ეკონომიკური ნიშნით ღონი და ამორფულია. სოციალური დაკვეთა კი უკვე ფორმირებული ჯგუფების პოლიტიკური ინტერესის თანახმად ყალიბდება. არა მარტო პოლიტიკური სისტემის მოწყობა, საზოგადოების სოციალური მოდიფიცირებაც მნიშვნელოვანწილად პოლიტიკური და ინტელექტუალური ელიტის გემოვნების და ორიენტაციის საქმე ხდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შექმნილ პარადოქსულ ვითარებაში მმართველ ელიტას არა მარტო საზოგადოებრივი შეკვეთის შესრულება, არამედ ამ შეკვეთის ფორმირებაც (რამდენამდე მაინც) ეკისრება. ასეთი ამოცანის პირობებში

სოციალური ინჟინერიისთვის ფართო სარბიელი რჩება, მაგრამ კალაპოტი, რომელსაც ის არ უნდა გადასცდეს, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ქვემოდან განსაზღვრული და მკაფიოდ გამოკვეთილია – ეს არის ის, რაც ასე ბანალურია, მაგრამ რაც, მიუხედავად ამისა, ასე აკლდა და ენატრებოდა ქართველ ხალხს: *პოლიტიკოსის ხელით აღსრულებული წეს-რიგი, სამართლის ენაზე მოლაპარაკე ლევიათანი ანუ, საბოლოო ჯამში, სამართლებრივი სახელწმიფო*. ამ მოთხოვნისადმი უსიტყვო მორჩილება ის გაუმტყუნარი „სოციალური კაპიტალია“, რომელიც ყველა ხელისუფლებამ უნდა დაიუნჯოს, თუკი სურს რაიმე პოლიტიკური პროექტი წარმატებით შეასრულოს.

საფრთხეები

ვარდების ხელისუფლებას საფრთხე სწორედ აქედან ემუქრება. ახალი ელიტა ფუჭად გაფლანგავს ზემოხსენებულ კაპიტალს, ხალხის ნდობას, თუკი კორუფციამ მის რიგებშიც ფენი მოიკიდა. ხალხს არც ნატო-ში ინტეგრაცია და არც ტერიტორიული მთლიანობა დაუყენებია მთავარი მოთხოვნის რანგში. შევარდნაძის გადადგომის მოთხოვნით ხალხმა ყალბისმქმნელობას და კორუფციას, გაუკუღმართებულ პოლიტიკურ მორალს უთხრა უარი. არადა, *ელიტარული* კორუფციის ნიშნები ახალ ხელისუფლებაშიც იმთავითვე შეიმჩნევა. კორუფციის აღმოფხვრის აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობის შექმნის მიზნით, ზედა დონის ისტებლიშმენტს – პარლამენტარებს და მინისტრებს – მაღალი ხელფასები დაენიშნა, ცოტა უცნაური კი ის არის, რომ კორუფცია დაბალ დონეზე უფრო შეიკვეცა.⁸ პოლიტიკოსთა ახალ, დასავლეთში განათლებამიღებულ და საზოგადოების მოდერნიზაციის ამბიციის მქონე თაობას მრავალსაუკუნოვანი „გემაინშაფტ“ კულტურა სერიოზული ცდუნების წინაშე აყენებს. ყბადღებელი სახელმწიფო რეკეტი და საკუთარი ბიზნეს-ინტერესების ლობირება ახალი ნომენკლატურის ფორმირებისაკენ დაქანებული თავქვეა; ამის საპირისპიროდ, სამოქალაქო საზოგადოების და პოლიტიკური ოპოზიციის გარჯის წყალობით, ნაწილობრივ კი თავისი საკუთარი ნებითაც, მმართველმა ბირთვმა ერთი-ორი კორუმპირებული თანაგუნდელი ჩამოიცილა, აღმასრულებელი ხელისუფლების კარუსელიც მოუღლეღად ტრიალებს, რაც მინისტრების გაქსუების შესაძლებლობას რამდენადმე მაინც ამცირებს. ამას გარდა, კანონიერი ქურდების წინააღმდეგ ხელისუფლებას ომი ღიად აქვს გამოცხადებუ-

ლი; განათლების რეფორმაც, სხვა სიკეთესთან ერთად, ძლიერი ანტი-კორუფციული განაცხადია...

ჯერ-ჯერობით, ალბათ, იმის თქმა უფრო მართებულია, რომ სააკაშვილის ფაზაში სახელმწიფომ არაერთგზის შეუტია კორუფციას და სულ უფრო წარმატებით ახორციელებს ძალადობაზე თავის მონოპოლიურ უფლებას. სააკაშვილის ხელისუფლებას ქვეყნის შიგნით ძალაუფლების განხორციელებაში სერიოზული მოცილე თითქოს აღარ ჰყავს.

მაგრამ ძალაუფლებაც არის და ძალაუფლებაც.

მთავარია, ქვეყანაში დამყარებულ წეს-რიგს დემოკრატიული შინაარსი ჰქონდეს. ჯერ ერთი, ქართველი ხალხი მოითხოვს (მხარს უჭერს) დემოკრაციას (ვარდების რევოლუცია ამის, შეიძლება არა უკამათო, მაგრამ არც მთლად მოგრძალებული საბუთია); მეორეც, გლობალური გავლენები და საგარეო ფაქტორი საქართველოს დასავლური წესრიგისკენ ექაჩება; ამას გარდა, ქვეყნის დემოკრატიული მიმართულებით ევოლუციას, პარადოქსია და, რუსეთიც გვაიძულებს; რუსეთი საქართველოს ეროვნულ უსაფრთხოებას ემუქრება, რის გამოც დასავლეთის სამხედრო-პოლიტიკურ სივრცეში ინტეგრირება უსაფრთხოების ერთადერთ რეალურ გარანტიად რჩება. ასეთი ინტეგრირება კი დემოკრატიული რეფორმების გარეშე ვერ მოხდება. *საქართველოს, როგორც ქვეყანას, ან მხოლოდ დემოკრატიული მომავალი აქვს, ან საერთოდ არ აქვს მომავალი. სწორედ დემოკრატიის შესაძლო ეროვნულ ქვეყნის უმთავრესი საფრთხე.*

ქართულ დემოკრაციას ჯერ ძალიან ბევრი ბევრი ნაკლი აქვს: პოლიტიკური სისტემის არასრულყოფილება (სახელისუფლო შტოების არასათანადო გამიჯნულობა და გაუწონასწორებლობა) იქნება ეს, თუ სასამართლო ხელისუფლების სისუსტე; საარჩევნო კანონმდებლობის დაუხვეწაობა, თუ სამოქალაქო საზოგადოების განუვითარებლობა და ისეთი ანტიდემოკრატიული ინსტიტუტის ხელშეწყობა, როგორიც მართლმადიდებელი ეკლესიაა.⁹

სახელმწიფო მშენებლობის სხვა საფრთხეებსა და ნაკლოვანებებს შორის შეგვეძლო დარღვეული ტერიტორიული მთლიანობის, ეთნოუმცირესობების ქართულ საზოგადოებაში სუსტი ინტეგრაციის, ზოგადად, საზოგადოების კონსოლიდირების პრობლემებიც დაგვესახელებინა, მაგრამ საკმარისია...

შენიშვნები:

¹ იხ. Charles King, Potemkin Democracy, *The national Interest* 3. 2001.

² საპირისპირო იყო მეოცე საუკუნის დასაწყისის პოლიტიკური მოძრაობის ლიდერების, სოციალ-დემოკრატების, ხედვა: მათი აზრით, ჯერ სოციალური პრობლემა უნდა გადაწყვეტილიყო, ხოლო შემდეგ თავისუფალი მშრომელი ხალხი, ნაციონალურ პრობლემას თავისთავად გადაჭრიდა.

³ გამონაკლისი იყო, მაგალითად, **ნოდარ ნათაძე** – შემდგომში სახალხო ფრონტის თავმჯდომარე; მას უშინარი დისიდენტის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი. ასევე გამონაკლისი იყო **ზურაბ ჭავჭავაძე**; პოლიტპატიმარი ის არ ყოფილა, მაგრამ მოძრაობის ლიდერთა შორის ადგილი თამარ ჩხეიძის დახმარებით დაიმკვიდრა, რომელიც ზურაბთან ტანდემში მოქმედებდა და პოლიტპატიმრის ავტორიტეტული უფლებამოსილების დელეგირებას ახდენდა მასზე; გამონაკლისი იყო თვითონ **გამსახურდიაც**, რომელმაც მართალია, თავის დროზე აღიარებითი ჩვენების და საჯარო ბოდიშის მოხდით აარიდა სინდისის პატიმრის სახელოვანი, ოღონდ ძნელსათმენი ტიტული, მაგრამ ფართო საზოგადოებამ არასათანადო ინფორმირების, თუ სხვა გარემოების წყალობით, ყოზლარის სამწყემსურში იძულებით გატარებული თვეები გამსახურდიას „ნაჯდომობაში“ მიუთვალა.

⁴ იხ. Ghia Nodia, “Putting the State Back Together in Post-Soviet Georgia”, *Beyond State Crisis?* (Woodrow Wilson Center Press, Washington, D.C. 2002).

⁵ დათმობები კი, მართლაც, ძალიან მძიმე იყო: შევარდნაძემ დათმო აფხაზეთი, ცხინვალი, რუსეთის ჯარები სამშვიდობოების მანდატით ჩააყენა; დათანხმდა საზღვრების ერთობლივ კონტროლს და სხვა.

⁶ ასეთი პრეტენზია შეიძლება **ჯაბა იოსელიანს** ჰქონოდა, თუმცა ის მაინც თეთრი მელიას დაგებულ მახეში გაება. რაც შეეხება „აჭარის ლომს“ **ასლან აბაშიძეს**, მას ლომი მისი თურქული სახელის გამო შეარქვეს (არსლანი თურქულად ლომს ნიშნავს), სინამდვილეში კი ისეთივე მელა იყო, როგორიც შევარდნაძე. საქართველოს „მეორე პოლიტიკური ცენტრის“ ვითომ ლომი, რომელსაც პრეზიდენტმა ელცინმა გენერლის წოდება ღია ეთერში მიანიჭა (?!), თეთრ მელასთან თანხმობაში მართავდა თავის წილ საქართველოს. მელიებს რომ კუდი კუდზე ჰქონდათ გადაბმული, ყველაზე მკაფიოდ ვარდების რევოლუციის დღეებში გამოვლინდა.

⁷ ბოსტონის, ჰარვარდის, ატლანტის, ლოს-ანჯელესის, პროვიდენსის, ტრიესტის უნივერსიტეტების საპატიო დოქტორი, კანტის, ონასისის, ნიქსონის, ჰარვარდის, ვიუნშის, ისრაელის დემოკრატიული ინსტიტუტის პრემიების ლაურეატი და ბერლინის კედლის დამაქცევარი...

⁸ ყოველ შემთხვევაში, უმრავლესობის რიგებიდან ოპოზიციაში ხმაურით გადასული ორივე ზურაბიშვილი – სალომეც და დავითიც – ხელისულებას, ფაქტობრივ, ერთსა და იმავეს აყვედრიდა: დავით ზურაბიშვილმა თავისი „განდგომის“ უმთავრეს მოტივად მმართველი გუნდის ახალ კლანად ფორმირების პროცესი დაასახელა; სალომე ზურაბიშვილის თანახმად კი, „საქართველოდან ქაჯები უნდა წავიდნენ“; ქა-

ჯებში მან ის კორუმპირებული მოხელეები იგულისხმა, ვისთვისაც თანამდებობა გამდიდრების იარაღია.

⁹ ეკლესია ყველაზე გავლენიანი საზოგადოებრივი ორგანიზაციაა თანამედროვე საქართველოში, ქვეყანაში, სადაც რელიგიური ფანატიზმის მაღალი პოტენციალი არსებობს. ამ ეკლესიასთან ურთიერთობის რეგულირებაზე ქვეყნის მომავალი ევოლუციის ტრაექტორია სერიოზულად არის დამოკიდებული..

ქართული ეკლესია რუსულს ჰგავს და არა მხოლოდ კონფესიური იდენტურობის გამო: ქართულ ეკლესიაზე რუსული ეკლესიის გავლენა დოგმატური და სარწმუნოებრივი საკითხების გარდა პოლიტიკური ღირებულებების და ცივილიზაციური იდენტობის უაღრესად მნიშვნელოვან არჩევანზეც ვრცელდება. რუსული ეკლესია კი ანტაგონისტურად არის მომართული დასავლური საზოგადოებრივი იდეალების მიმართ, რის გამოც ქართულ საზოგადოებაში ძლიერი ანტივესტერნული და შესაბამისად ანტიდემოკრატიული მუხტი გროვდება.